

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Verzwakking van de sterkste: Oorzaken en gevolgen van Amerikaans machtsverval

Faber, G.

Citation

Faber, G. (1991). Boekbespreking van: Verzwakking van de sterkste: Oorzaken en gevolgen van Amerikaans machtsverval. *Acta Politica*, 26: 1991(1), 120-123. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449947>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449947>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

door Bovens zelf als zinloos afgewezen roep om mentaliteitsverandering (p. 301) blijven steken.

De vier genoemde (hoofd)punten van kritiek hebben een gelijke achtergrond. Het boek van Bovens is aan de oppervlakte van het probleem blijven steken. Er is geen sprake van systematische theorievorming, waardoor aan de ontwikkelde concepten een plaats wordt gegeven in een breder kader van samenhangende en controleerbare uitspraken. Bovens heeft dan ook een studie het licht doen zien die vragen oproept en voor de beantwoording hiervan mogelijke richtingen schetst, die – ook op theoretisch niveau – nog nader moeten worden uitgewerkt.

H.M. de Jong

J.Q.Th. Rood en J.G. Siccama, **Verzwakking van de Sterkste; Oorzaken en gevolgen van Amerikaans machtsverval**. Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen 'Clingendael', 's-Gravenhage.

De omwentelingen in Oost-Europa vormen de meest in het oog springende veranderingen in de internationale verhoudingen op politiek en economisch gebied. Bij dit alles mag echter niet worden vergeten dat zich ook elders verschuivingen in de internationale verhoudingen aftekenen die weliswaar meer geleidelijk van aard, maar voor de positie van West-Europa evenzeer van fundamenteel belang zijn. In het veertiende Clingendael Cahier gaan Rood en Siccama in op een van deze geleidelijke veranderingen, namelijk de wijzigingen in de positie van de Verenigde Staten op het wereldtoneel. Zij vragen zich af of er sprake is van machtsverval van de Verenigde Staten en zo ja, welke gevolgen dit zal hebben voor het internationale stelsel. Op heldere en beknopte wijze gaan de auteurs op deze vragen in.

Er is inmiddels een uitgebreide literatuur over de vraag in welke mate de macht van de Verenigde Staten is geërodeerd en welke consequenties dit heeft voor de leidersrol van dat land en voor de internationale verhoudingen. Het bekendste recente werk is het boek van Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers* (1987), waarin wordt betoogd dat elke grote mogendheid ten slotte ten onder gaat aan te grote verplichtingen op politiek-militair gebied ten opzichte van het economische vermogen (de zogenaamde 'imperial overstretch'). Kissinger schreef al in 1969 over het machtsverval van de Verenigde Staten. Rood en Siccama geven aan dat er ook gekeken kan worden naar de macht en de invloed die de Verenigde Staten nog steeds *wel* hebben; op grond van een dergelijke analyse concludeert Susan Strange dat het machtsverval van de Verenigde Staten een mythe is. Voor de oorzaken van het vermeende machtsverval hebben de auteurs overigens maar weinig ruimte, omdat zij vooral de omvang en de gevolgen hiervan willen onderzoeken.

De auteurs proberen in de discussie over het machtsverval van de Verenigde Staten enige duidelijkheid te scheppen door de machtspositie van de grote mogendheden te meten. Hierbij doen zich vele problemen voor, waarvan de onder-

linge verhouding van de machtsbases en de verandering van deze verhouding in de loop van de tijd de belangrijkste zijn. Zo worden traditioneel energieverbruik en ijzer- en staalproductie als indicatoren van economische macht gezien. In de huidige tijd is oorlogvoering echter veel minder van deze zaken afhankelijk en kan een grote ijzer- en staalproductie en een hoog energieverbruik eveneens wijzen op een inefficiënte en stagnerende economie. Behalve machtsbronnen vereist een effectieve machtsuitoefening ook organisatie en inzet; factoren die zeer moeilijk meetbaar zijn. Met deze *caveats* in het achterhoofd zijn de meetresultaten van de auteurs interessant, maar niet schokkend. Zij bevestigen het geleidelijke machtsverval van de Verenigde Staten en tonen tevens dat de machtsgroei van de Sovjetunie in het midden van de jaren zeventig tot stilstand is gekomen. In de jaren tachtig houden de beide supermogendheden elkaar ongeveer in evenwicht. Rood en Siccama doen vervolgens een lofwaardige poging het begrip 'imperial overstretch' van Kennedy (de oorzaak van de ondergang van de grote mogendheid) te kwantificeren. Zij stellen voor dit begrip te definiëren als de verhouding tussen het aandeel van een land in de militaire machtsmiddelen en het aandeel in de economische machtsmiddelen. Bij een quotiënt groter dan één zou er van 'overstretch' sprake zijn. Aldus gedefinieerd zouden de Verenigde Staten tussen 1980 en 1985 in een situatie van 'overstretch' zijn terechtgekomen. Dat het aldus gedefinieerde begrip als aanduiding van een universeel mechanisme problematisch is, blijkt uit de gegevens die over de Sovjetunie worden gepresenteerd. Dit land kende tot na 1975 een relatief zeer grote 'imperial overstretch' maar vergrootte in dezelfde periode zijn machtspositie in de wereld. De voorspellende waarde van het begrip is blijkbaar gering. Dat is in elk geval te wijten aan de gekozen definiëring: in de verklarende variabele (de 'overstretch') is de te verklaren variabele (de machtspositie) gedeeltelijk opgenomen. De politiek-militaire inspanningen zouden beter geplaatst kunnen worden in de context van de andere bestedingscategorieën in de nationale economie. Indien de defensie-inspanningen de investeringen in onderzoek en ontwikkeling en in kapitaalgoederen verdringen, wordt het innovatievermogen van de supermacht aangetast. Dat de Sovjetunie gedurende een lange periode in staat was zowel haar machtspositie te verbeteren als zich zeer zware defensie-inspanningen te getroosten kan alleen verklaard worden uit de zeer lage particuliere consumptie-quote in dat land. Het politieke systeem dat de combinatie van hoge defensie-uitgaven en hoge investeringen (en dus lage particuliere consumptie) mogelijk maakte, leidde uiteindelijk tot stagnatie van de economische ontwikkeling omdat het systeem alle productief-creatieve krachten smoorde. De ondergang van alle grote mogendheden terug te voeren op één complex van oorzaken zoals Kennedy doet, kan geen recht doen aan de verschillen in historische omstandigheden waarin grote mogendheden ontstaan en weer verdwijnen.

Rood en Siccama plaatsen het machtsverval van de Verenigde Staten vervolgens in de context van de opkomst van nieuwe economische machten (Japan, Europese Gemeenschap) en van de concurrentiestrijd om de wereldmarkten voor technologisch geavanceerde industriële produkten. Zij menen dat 'het gewicht van de Amerikaanse economie sterk is afgenomen en dat zij bovendien vanaf de ja-

ren zeventig in grotere mate extern kwetsbaar is geworden als gevolg van een toenemende integratie in de wereldeconomie en een verslechterde industriële positie. De beide stutten van het Amerikaans leiderschap – omvang en autonomie van de economie – zijn daardoor reeds in de jaren zeventig aangevreten' (p. 61).

In de volgende hoofdstukken behandelen Rood en Siccama de gevolgen voor het wereldbestel van het machtsverval van de Verenigde Staten. Hier dreigt volgens vele theoretici een chaotische situatie. Als hegemoniale macht stonden de Verenigde Staten garant voor een wereldorde gebaseerd op openheid en stabiliteit in het handels-, betalings- en kapitaalverkeer. In 1973 ging de orde van Bretton Woods (gesymboliseerd door de vaste wisselkoersen ten opzichte van de dollar) verloren en ontwikkelden de Verenigde Staten zich van 'welwillend leider' tot zwartrijder ('free rider'). Toch kan niet gezegd worden dat de *Pax Americana* met het machtsverval van de Verenigde Staten verdwenen is. De rest van de wereld heeft zich steeds meer afhankelijk gemaakt van de internationale economische betrekkingen. In de politiek is economische wedijver steeds belangrijker geworden, waardoor overheden zich intensiever zijn gaan bemoeien met de internationale economische betrekkingen. Rood en Siccama menen dat de bestaande economische orde slechts te handhaven is met een minimum aan internationale samenwerking; de economische wedijver tussen economisch sterke landen (waaronder de Europese Gemeenschap) bedreigt echter deze samenwerking. 'In een complexere wereld is vraag naar Amerikaans leiderschap en naar samenwerking. Tegelijkertijd zullen de Verenigde Staten in het reine moeten komen met hun financiële en industriële kwetsbaarheid. De vraag of de antwoorden op beide uitdagingen met elkaar te verenigen zijn zal in hoge mate over het voortbestaan van de *Pax Americana* beslissen. In die zin is het gegeven dat Amerika nog immer nummer één is doorslaggevend maar niet langer bij voorbaat geruststellend' (p. 92).

Het hoofdstuk over de politiek-militaire gevolgen van het machtsverval van de Verenigde Staten bevat onder andere drie berekeningen van de verdeling van de defensielasten binnen de NAVO: naar financiële maatstaven, naar inzet van personeel en naar risico's en kwetsbaarheden. Op deze wijze berekend blijkt dat de Verenigde Staten alleen in financieel opzicht een te zware last dragen, terwijl volgens de andere maatstaven respectievelijk Griekenland en Nederland de zwaarste last dragen. Of deze conclusie veel gewicht in de schaal zal leggen mag echter betwijfeld worden omdat de Verenigde Staten juist in financieel opzicht tot sanering van de overheidsuitgaven zullen moeten komen. Bovendien is er het probleem van verschil in perceptie: 'Zo lang Amerikanen de indruk hebben het desnoods zonder hun bondgenoten af te kunnen, terwijl het omgekeerde niet het geval is, zal echter bij de Verenigde Staten het gevoel blijven bestaan dat zij opdraaien voor kosten die ontlopen kunnen worden. In dit opzicht is het politieke probleem van "burden sharing" onoplosbaar' (p. 109). Nu de beide supermogendheden hun machtspositie zien aftakelen hebben zij er belang bij hun onderlinge conflicten zo veel mogelijk op goedkope wijze te regelen door wapenbeheersing, troepenreductie en coördinatie in oorlogssituaties (de Golfoorlog en de oorlog in Afghanistan). Rood en Siccama menen dat veel valt te zeggen voor de interpretatie 'dat beide supermo-

gandheden zich de laatste jaren hebben doen kennen als reuzen op lemen voeten die bij elkaar steun zoeken om de wereld nog enigermate te ordenen en elkaar op de been te houden' (p. 96).

In het slothoofdstuk filosoferen de auteurs over de toekomst van de internationale orde. Zij menen dat een oorlog waarin de supermogendheden van gisteren worden verslagen door een nieuwe supermogendheid niet langer 'een reëel alternatief' is (p. 122). Iets waarschijnlijker achten zij een verdere intensivering van de samenwerking tussen de Sovjetunie en de Verenigde Staten hetgeen zal leiden tot een 'condominium van grote mogendheden dat de wereld bestuurt' (p. 123). Maar ook hier doen zich tal van onzekerheden voor, met name ten aanzien van de vraag of de beide grote mogendheden zelf voldoende stabiel zijn om deze taak te kunnen vervullen. De vraag welke rol West-Europa kan spelen is onontkoombaar, maar wordt door de auteurs nauwelijks beantwoord. Zij opperen enkele mogelijkheden: intensivering van de handelsbetrekkingen met Oost-Europa en intensieve Atlantische samenwerking waarbij West-Europa een groter deel van de lasten van de economische en militaire ordening van de wereld voor zijn rekening neemt. De auteurs nuanceren hun suggesties in zeer sterke mate. Een krachtige uitspraak over de toekomstige ontwikkeling van de internationale orde en de rol van West-Europa daarin doen zij niet. Dat is ook meer een vraagstuk voor een aparte aflevering van de *Clingendael Cahiers*.